



Jamaica-Jamaica, *mi Yaad*

TEKST JA FOTOD: TARRVI LAAMANN



Tõeline eestlasest Jamaica-spetsialist **Tarrvi Laamann** annab huvitava ja mitmekesise ülevaate selle maa loodusest, kommetest ja inimestest ning avaldab, miks ta on aastatega Jamaicast nii sõltuvusse sattunud, et otsustas sinna lausa elama kolida.

„Tere, olen olnud Jamaicalt eemal juba 16 ja pool päeva.” Kui nii alustan, siis oleksin nagu AA koosolekul ning minu A oleks hoopis too *Yaad* ehk Jamaica (*Xaymaca* ehk puu ja vee maa). See koht on lihtsalt nii kütkestav ja lummas, et ka tõsisematel ja ratsionaalsetel tegelastel on raske jääda üksikõikseks või jääkülmaks, kuigi Jamaica kohta võiks ütelda küll „ice cool” saar.

Olen 1973. aastal Tallinnas sündinud kunstnik Tarrvi Laamann ja Raadio 2 *reggae*-saate „Bashment FM” üks saatejuhtidest, kes on suur vabaduse, Jamaica kultuuri ja looduse sõber. Esimest korda astusin saarele juba eelmisel sajandil ning olen siiani pea iga aasta seda paradiisi külastanud. Seetõttu kirjutasin raamatu „Minu Jamaica, pole probleemi” (2013, Petrone Print) ja olen ka Amazonas Reisi- side Jamaica reisi juht. Tean saarel kohti, millest isegi osa jamaicalasi ei ole kunagi kuulnud – teisisõnu, olen tõsiselt võetav, isegi kohalikule silmale ette tegev suur Jamaica-sõber. Tõsijutt, *true I tell you!* Tahan juba ammu rääkida veel enamat Jamaicast ja just teatud teemadest, mis puudutavad mind sügavamalt, sest usun, et peaks kõik ausalt ära rääkima, nii nagu toda saart nüüd tänapäeval, 2018. aastal näen.

„Jamaica on ju nii kriminaalne, kas seal ohtlik pole?” kostab mulle igapäevaselt, kui räägin tollest imelisest saarest, kus tegelikult on väga suured pered ja minu arvates lapsele parim keskkond, kus üles kasvada. Ausalt, pean Jamaicat turvaliseks ja arvan, et seal ei ole meeletult kriminaalne. Hoopis laastavamad võivad olla üles

paisutatud jutud sealsest ohtlikkusest. Ebaturvalisi riike võiks üles loetleda sadu. Pigem kehtib siin ikka vana hea ütlus „loll saab kirikuski peksa”. Arvan, et inimesed peaks just südame järgi oma elu valikute üle otsustama.

„Elamise rõõm!” ütlesin lõpetuseks, kui kirjeldasin oma uut Jamaical filmitud lühifilmi „Miss Asia hüpe”. Film kõlab uhkelt, aga tolle klipi tegelik pikkus on vaid 62 sekundit. Soovituslikult on vajalik vähemalt 5 minutit sissejuhatust, näiteks: „See minut on filmitud Jamaica lõunaran- nikule suubuval Black Riveri jõel. Black River ehk Must Jõgi on musta värvi jõgi oma põhjamuda värvuse tõttu. Vesi on täiuslik, võiks juua, kui just džunglibaar – Rudy’s Bar – poleks siinsamas. Seal saab osta lihtsaid asju: õlut, mahla, vett, *ganja*’t, tubakat, rummi ja kui väga vaja, siis sebitakse ka *jerk chicken* kuskilt välja. Õues on parajalt soe, nii et tahaks jooke hüpata. Džunglibaari juures ongi mõne minipaa- di jaoks ehitatud sadam koos täiusliku vette hüppamise platoo, nõõri ja oksaga. Jões varbaidpidi seistes tunned, kuidas too vesi tuli kunagi vihmaga mägedest ja nüüd kimab pärast pikki kilomeetreid

ookeani poole. Muuseas elab Black Riveri jões ka ohtralt alligaatoreid, aga inimesi nad väga tihti ei ründa ja inimesed ei tee neist ka välja. Selliseid mõtteid mõlgutades mõtlesin lihtsalt tšillida kaldal ja pildistada loodust või krokse, teades, et tegelikult nood kahepaiksed siin ei küti, pigem hoiavad kaarega kaugemale.” Niisiis tšillin kaameraga jõe ääres ja samal ajal mängivad ühed kohalikud noored ligidalt külast veega. Noormehed teevad kõie abil vettehüppeid ja neiu hüppab vette madalalt kailt, aga nähes mind kaameraga, hakkab ta näitama, mida oskab. Nimelt õpib ta balletti ja neid uusi oskusi tahtiski nüüd kohe mulle, täiesti võõrale demonst- reerida. Hiljem ütles ta ka oma nime ja vanuse (20). Mina pidin edasi minema, kuigi oleksin seal veetnud tunde. Jamaical sa ei olegi nagu võõras, pigem külaline, kes väärrib kohalike viisakust ja *vice versa*. Nüüd vaatame videot:

Vaataks teist korda ka, et igast sõnast aru saada, sest see on ainult minut pikk.

... Jah? Ausalt, see ongi elamise rõõm!





Päris inimesed

Jamaical elavad päris inimesed. Seal elavad jamaicalased. Miks kirjutan just nii, kummaliselt ja ennast korrates nagu rumalus ruudus? Üks põhjus on see, et nii tihti, liigagi tihti, küsitakse mu käest, et mis „rassi” ja välimusega inimesed sellel saarel elavad. Teine põhjus on see, et ma ausalt usun, et liigitamine inimesi nahavärvi ja välimuse järgi on väär ja et „rassid” on kellegi välja mõeldud, et inimesi eristada. Jamaicalase ema või vanaema võib olla hiinlane, iirlane, inglase jne või vastupidi. Jamaicalase silmavärv võib olla helesinisest sügavmustani. Kes on siis jamaicalane? Arvan lihtsalt, et ta on inime- ne, kes elab Jamaical ja käitub vastavalt saare kommetele. Näiteks kui liigun saarel uutes kohtades ringi, ütlevad võõrad tihti, mind tundmata, et olen nagu jamaicalane, ehkki mul ei ole ju rastasid.

Miks just Jamaica?

Miks Jamaica, on ju teisigi palmiga saari maamuna peal? Üks asi on näiteks rahva- muusika, täpsemalt *reggae*, mida teab kogu maailm. Isegi Jamaical sündinud folklaulikut Bob Marleyt, kelle isa oli pärit Inglismaalt Sussexist ja ema Ghanast, teab terve lai maailm. Teine asi on see, kuidas saare inimesed oma asju, näiteks muusi- kat või isegi sporditegemisi ajavad – alati eriliselt meeldejäävalt ja justkui tervet maailma südameid puudutavalt. „Tõsiselt, seal saarel peab olema ja ongi maa sees ning maa peal nähtamatu, aga väga suures koguses positiivselt laetud energia kogu- nemine,” nii vastaksin näiteks müstitsismi sõprade küsimusele „Miks just Jamaica?”.

Muusika – selle ümber keerleb kõik

Reggae, Jamaica muusika, sellest ei saa üle ega ümber, aga pole ka ime, sest muusika

ühendab inimesi. Kui oled näiteks käinud Eesti „Bashment Pada” *reggae*-pidudel, siis see on eestlasele kõige lähedasem Jamaica-peo kogemus, nii meeleolu, inimeste kui ka muusika mõttes. Jamaica üheks muusikastiiliks kutsutakse *reggae*’t, mis minu arvates on läbi põimunud teiste sealt tulevate stiilidega: *dancehall*, *rock-steady*, *lovers rock*, *dub*, *ska*, *soca* jne. Selle eripäraks on *reggae*’likku laadi *chill*, mis võib samas olla väga teravate ja otsekohe- selt ausate laulusõnadega, nagu seda ka *reggae* ehk inimeste muusika ongi. Muu- sikastiilidel on täiesti oma Jamaica *vibe* ja rütm, mille järgi lauldakse, ümisetakse või lihtsalt tantsitakse. Saareriigi pealinna Kingstoni *reggae*- ja *dancehall*’i peod või- vad alguses isegi ehmata, sest publik on ennast usumatult pidulikult üles löönud (ära siis oma šortside ja turistiplätudega peole tule) ja muusikat nagu ei kostaks- ki, sest kogu aeg keegi lobiseb ja karjub mikrofonis. Kui aga keelekõlaga harjuda,

tekib arusaam, et too mikrofoni ongi lisaks plaadi- või bändimuusikale väga jamaica-pärane peoõhtu instrument. Mikrofoni peab olema igal Jamaica peol ja sinna lauldakse, räägitakse ja kommenteeritakse antud ajahetke ning ka külalised ei jää puutumata. Näiteks kui turistid tulevad tantsupeole, siis neid pea alati tervitatakse lõbusalt: „*Farrin people inna bash, dem look good, sell out de bar*” ehk „Võõramaalased peol, näevad head välja, ostavad baari tühjaks” vms. Kui sellest tervitusest aru saad, tekib arusaam, nagu oleksid oodatud ja tegelikult ei olegi keegi sinna mikrofoni „kriiskamas”, pigem aus ja südamluk tervitus. Loomulikult armastatakse mikrofoni ka laulda ja *ragga*’tada ehk luuleriime muusikarütmi seada. Osa väidavad, et hiphopikultuur ongi jamaicalaste mikrofoni käsitlestusest arenenud linnakeskkonna õde või siis vennas.

Vaata ühte videot, kus esineb superstaar Eek-A-Mouse (ehk tõlkena ’hiire piuksatus’).



Rannaküla baarikeses toimub igal aastal Püha Patricku päeval farmerite toodete võistlus, auhinnaks kopsakas 100 USA dollarit. Viimasel aastal toimus pärast võistlust väike *reggae-dancehall*, kuhu oli kutsutud esinema superstaar-veteran Eek-A-Mouse (vanus 60+). Kõik olid ülevas meeleolus, isegi kohalikud rastad olid staari esinemisest

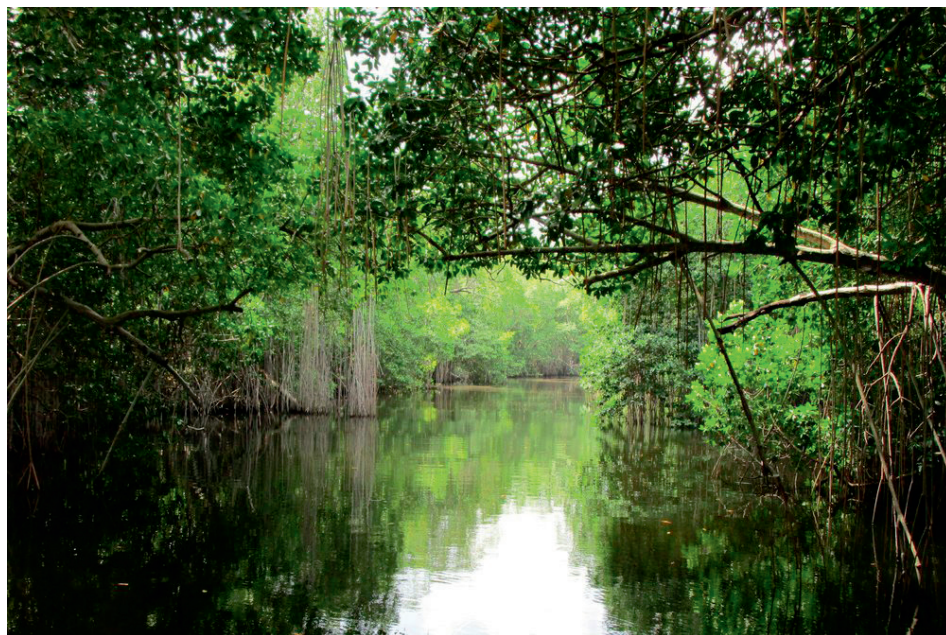
vaimustuses ja tahtsid koos temaga pildistada ning kätt suruda. *Madd!*

Loodus

Loodus Jamaical on palju-palju muud kui ainult tähtedeni kõrguvad palmid liivarannal ja Kariibi mere lainetes mängivad delfiinid. Laias laastus ütleksin, et tegelik elu käib sisemaal džunglites, orgudes, mägedes ja kaugemal meres. Rannaala, kus elavad eri sorti kalurid, on jamaicalase jaoks äriks: ühed püüavad merest traditsioonilisel meetodil kalu ja teised moodsamalt, otse rannaliivalt kuuma päikese, *ganja* ning ohtra õlu mõjul kalaks moon-

dunud turiste. Ausalt, Jamaical võib olla džunglitaime kõige ohtlikumaks „olendiks”, visates okkaid, pritsides mürki või midagi muud, mida oleme harjunud nägema imelistest loodusdokkidest. Samas on just seesama džungel saareriigi rikkuseks, kust saab abi kõikvõimalike hädade vastu nagu apteegist ja pakkudes varju paljudele Jamaicale omastele liikidele. Toon siinkohal välja unikaalsemad, kuigi nimekiri on tunduvalt pikem:

Jamaica suur pääsusaba ehk *Papilio homerus*. Selle imekauni olendi tiibade siruulatus võib olla kuni 15 cm ja kuna liblikas on suures aus ja ohustatud liik, siis





kohtab teda ka Jamaica 1000-dollarilisel rahatähel (umbes 7,5 eurot).

Ameerika krokodill ehk *Crocodylus acutus*, kes ei ole küll vaid Jamaical, aga on suurim (kõige suurem on ilmselt manatee ehk *Trichechus manatus*) metsik olevus, keda võid kohata ja ühtlasi on ta ka saare-riigi vapiloom.

Jamaica boa ehk *Epicrates subflavus* on suurim seitsmest haruldasest mittemürgisest maoliigist Jamaical. Teiste sõnadega on Jamaical maohammustuste suhtes sama ohutu nagu Eestis ja võib olla õnnelik, kui üldse neid roomavaid, närilisi jahtivaid tegelasi kohtad.

Jamaica merisiga ehk *Geocapromys brownii*, kes on jänesesuurune pruuni karvaga sisemaa kivistel ja mägistel rohumaa elav näriline. Väidetavalt nunnu tegelane, aga ühtlasi saaks temast ka maitsvat grilli teha, sest teada on, et peale Eesti grillimeistrite on maailma parimate hulgas ka Jamaica tegijad, kes „jerk’ivad” kõike, mida vaja, ning seda ülimateitsvalt.

Jamaical on registreeritud üle 300 linnuliigi, millest 30 on paiksed ja vaid saarele omased. Number üks lind on tegelikult üks väiksemaid, aga ka saarlaste jaoks tähtsaim ja selleks on **Jamaica koolibri**

ehk *Trochilus polytmus*. Too haruldane, üks 320 koolibriliigist maailmas, elab vaid Jamaical ja on ka Jamaica rahvuslind, sest tema sulevärvid meenutavad riigi lippu. Teiseks, koolibrit ehk Doctor Birdi võib näha õhtul pärast pikka tööpäeva, kui terrassil varjus tsillid ja elu naudid. Ilmselt see ongi too teine põhjus, miks just Doctor Bird on rahvuslind, sest see on hea tegusa Jamaica päevaelu lahutamatu osa.

Loodus, kus on rikkalikult jõgesid ja koski, milles vahelduseks tulisoolasele mereveele on tore supelda või lasta koseveel ennast masseerida või lihtsalt vaadata, kuidas elu kulgeb. Rääkida kohalike külaelanikega juttu ja pärida nende käest piirkonna eripärasid. Selline võiks olla lühidalt Jamaica looduse artikli sisesejuhatuse, sest kirjeldada oleks palju ja kõike vist ei saakski päris sõnadesse panna, aga annan endast parima. *Respect!*

Homnikusöögiks õun soolakalaga

Söök viib keele alla, ole hoiatud! Homnikusöögiks võtan akeed ehk *ackee* õuna või lihtsalt *ajee*’d (*Blighia sapida*) koos soolakalaga. Akee puuvili meenutab kuju poolest tegelikult moondunud punast

pirni, mille sees on valge munapudru maitsega sisu. Jajah, *ajee* vili, mida süüakse keedetult-praetult koos vürtside ja enne vees pehmeks leotatud soolakalaga. Maitseb umbes nagu munapuder sibula ja vürtsidega, kuhu on sisse rebitud leotatud voblat. Hull, aga väga maitsev! Vaata videot, kuidas eestlased avastavad akeed.



Samalaadselt kalaga süüakse ka rauarikast *callaloo*’d ehk *colocasia esculenta*’t või hoopis akeed koos *callaloo*’ga, mis on samuti väga maitsev kooslus. Sinna juurde sobib hästi röstsai või *boil food* ehk keedetud tärkliserikkad juurikad-viljad ja suured nisujahuklimbid. See keedetud „kuum kompott” koosneb tavaliselt Iiri kartulist (meie põhiline söök Eestis), *cassava*’st (*Manihot esculenta*), jamist (*Ipomoea batatas*) ehk maguskartulist, rohelistest (toorest) banaanist ja siis suurtest nisuklimpidest. See kõik annab pooleks või enamaks päevaks energiat, et rõõmsalt tegutseda ja võib-olla samal ajal lõbusat viisijuppi ümiseda.

Lõunaks kraban tee peale kaasa tavaliselt tänavatoitu. Ses mõttes tee peale, et tõesti



on mõnus keskpäevase kõrvetava päikese eest mõne mangopuu all varjus paberkarbi süüa ja elu jälgida. Tavaliselt on lõunaks valida *rice-n-peas* ehk kookosevees keedetud riis ja pruunid oad ehk umbes 2/3 riisi ning 1/3 uba. Sinna juurde on valikus pea kõike, näiteks krabilisi, kala, karri kitse, härjasaba, lehmajalaga, praetud, hautatud, grillitud või röstitud kana ja samalaadselt saab ka siga ja veist. Jamaical on ka tugev *ital* ehk rastade taimetoidukultuur ja minul isiklikult viib keele alla

röstitud *breadfruit* (*Artocarpus altilis*), mis on troopilise, umbes 20-meetri kõrguseks sirguva puu rohelist värvi vili, mis maitseb väga tärkliselt, nagu kartul, kuid on ilma kartuli struktuurita. Südameilt ära rääkides, too viimane on minu lemmik – see võiks ju olla iga eestlase lemmiktoit, „leibvili”, ha-haa.

Õhtuks võib tegelikult süüa kõike, mis isutab, aga ilmselt on tähtsaim valida asukoht, kus seda teha. Kui olla läänerrannikul,

siis kindlasti mere ääres, et nautida peale hõrkude söökide ka unustamatut Kariibi mere päikeseloojangut.

P.S. Vaata lõpetuseks veel videot rasta Omarist, kes arutleb, miks jamaicalased ropendavad nagu eestlased (filmitud sai väga spontaanselt ja planeerimata hommikul kella 9 paiku). ■

